

2/2013

XB1

Měsíčník sci-fi, fantasy a hororu

Zahraniční povídky

Jonathan L. Howard

Odejde král démonů

David Brin

Kameny významnosti

České povídky

Vladimír Zábrodský

Cestou

Michal Sirotek

Roj

Božena Čechalová

Horečka

Publicistika

Jason Sanford

Ukradly nám realistické
zvláštní efekty pocit úžasu?

Jaroslav Petr

Fantastická věda

Aleš Smutný

Atomovku na něj

aneb

Malá fixace na velké bomby

Martin Zhouf

Rozhovor

s Pavlom Martinickým

www.casopisxb1.cz

Cena: 75 Kč – 3,0 euro

9 771804 660004

Robert Silverberg
Papež šimpanzů

BARVA JE VIZITKA

clubmarkbarvy
vše pro průmyslové nátěry

www.clubmarkbarvy.cz

Měsíčník sci-fi, fantasy a hororu

Obsah

Zahraniční SF

Robert Silverberg: Papež šimpanzů	3
Jonathan L. Howard: Odejde král démonů	11
David Brin: Kameny významnosti	19

Domácí SF

Vladimír Zábrodský: Cestou	30
Michal Sirotek: Roj	44
Božena Čechalová: Horečka	57

Publicistika

<i>Fandomanie</i>	61
Jason Sanford: Ukradly nám realistické zvláštní efekty...	62
Aleš Smutný: Atomovku na ně!...	64
Martin Zhouf: Čeští a Slovenští výtvarníci SF a F...	80

Fantastická věda

Co viděl Cameron na dně propasti?; FlyVIZ-zorné pole 360°; Umělé svaly pro roboty; Magnetičtí kapři; Pralesní inventura	63
---	----

Filmfaroniáda

<i>Filmová soutěž:</i> Nádherné bytosti	67
<i>Filmové premiéry:</i> Hobit: Neočekávaná cesta; Frankenweenie: domácí mazlíček; Mizející vlny; Strážci hrobky; Goblin; Město čarodějnic; Nepohřbený; <i>Klapka!</i>	68

Vivisektor

<i>Čtenáři čtenářům;</i> Dana Rusková: Běsné město;	
Stephen King: Dallas 63; John Scalzi: Červenokabátníci;	
Tomáš Veselý: Digitální román; <i>Krvavá čest</i> (sest. Ondřej Jireš)	
Stroud Carsten: Niceville;	
Amanda Stevensová: Okřídlená duše;	
Lucie Lukačovičová: Stanice Armida;	
Vojtěch Erbrt, Jan Hloušek, Zuzana Hloušková,	
Jaroslav Svoboda, Lukáš Vaniček: Odpor je zbytečný;	
William King: Zloděj těl;	
Richard Laymon: Lunapark;	
Philippa Gregory: Kacíř a čarodějka - Řád temnot;	
Smrt: Nejlepší čas tvého života;	
Space Trashers; <i>Nové knihy</i>	72

Šéfredaktor

Vlado Ríša

risa@casopisxb1.cz

Zástupce šéfredaktora

Jaroslav Jiran

jiran@casopisxb1.cz

Redaktor

Martin Šust

sust@casopisxb1.cz

Pověřený vydavatel

Filip Humplík

Vydává

Konektor XB 1 s.r.o.

Praha 1, Nám. Republiky 1081/7

PSČ 110 00

www.casopisxb1.cz

Tisk

Libertas a.s.

Distribuce

společnosti holdingu PNS a.s.

prodejny firmy Relay

Předplatné

SEND s.r.o.

(www.send.cz/casopis/728/xb1)

Číslo vychází 5. 2. 2013

© Konektor XB1 s.r.o.

ISSN 1804-6606

MK ČR E 19853

Přetisk a jakékoli šíření povoleno

jen se souhlasem vydavatele.

Titulní strana Tomasz Maroński

Věda a SF

Musím se přiznat, že Fantastická věda je jednou z rubrik, která mě v našem časopisu hodně baví. Kdysi, v šerém dávnověku jistého SF časopisu, jsem si ji vymyslel a také nějakou dobu psal. Pak ji převzal člověk nad jiné fundovaný. Dělá ji dodnes, a to velmi dobře.

Tehdy jsem ještě sem tam dělal „vědu“ v Ústavu jaderného výzkumu a při rešerších narážel na zajímavé věci, které ještě nedávno jasně patřily do rangu SF a nyní se jimi zabývají seriózní vědci.

Je to fascinující a znovu jsem si to uvědomil, když jsem zanášel korektury (a jak někteří říkají – větší počet chyb, než tam před tím bylo) právě do Fantastické vědy. Náhrada očí je ve sci-fi poměrně běžná věc (například Geordi La Forge ze Star Treku), ale ve skutečnosti to není tak jednoduché. Člověk si uvědomí význam očí, až když s nimi začne mít problémy. Přiznávám, že ze slepoty mám snad největší strach, co jsem kdy měl, a proto doufám, že něco takového, jako měl Geordi, už bude brzy skutečností. Člověk prostě nikdy neví, že?

Přístroje jako FlyVIZ (viz Fantastická věda) jsou sice něco jiného, ale na něm mě fascinuje to, že člověk je schopný se adaptovat na něco, co nikdy neměl, tedy schopnost vidět a orientovat se s úhlem vidění 360 stupňů.

S umělými svaly jsme se mohli setkat už v knize Ďasící tajné zbraně, která vyšla v roce 1946, v níž fašisti poháněli své tanky s nožičkami právě umělými svaly. Něco takového je tedy na světě. Sice je to gel, ale na tom nezáleží, že?

A to nemluvě o tom, že se nyní intenzivně bádá nad tovární výrobou umělých svalových buněk (s článkem o této problematice se setkáte v některém z příštích čísel), které by nahradily namáhavé pěstování zvířat na jídlo. O něčem takovém psal například Robert Heinlein ve Dvěřích do léta a prorokoval to dokonce i Winston Churchill těsně po druhé světové válce. Sice je vývoj ve stádiu, kdy by si řízek mohli dovolit tak tři čtyři lidi v Česku, ale to nevadí. Počítače také před pár lety stály miliony a zabíraly celá patra budov. Věda je právě tak fascinující jako SF a my si ani neuvědomujeme, jak rychle se díky ní mění svět kolem nás. A kupodivu nejen v tom horším směru.

Vlado Ríša

Nový velmistr SF

Novým Velmistrem fantastického žánru bude organizací amerických autorů science fiction a fantasy jmenován GENE WOLFE, jehož monumentální

Kniha Nového Slunce u nás na počátku devadesátých let ve svém úvodním svazku *Mučitelův stín* zcela propadla a od té doby ještě žádný nakladatel nesebral odvahu zkusit ji vydat znovu.

Cena Jamese T. Blacka

Proslulé *Noci v cirkuse* od ANGELY CARTEROVÉ byly vybrány jako nejlepší román v minulosti oceněný Cenou Jamese Taita Blacka, nejstarším britským literárním oceněním, které se ve skotském Edinburghu udílí už od roku 1919.

Nový pán (paní) Zeměplochy

Podle rozhovoru s TERRYM PRATCHETTEM bude jeho Zeměplocha

„v bezpečí v rukou mé dcery“, pětatřicetileté autorky videoher Rhianny, která se podle všeho ujme psaní série poté, co toho Alzheimerem stížený spisovatel nebude nadále schopen.

Zemřel

Boris N. Strugacký

Narodil se roku 1933, byl o osm let mladší než bratr Arkadij. Když byli nemocný otec se starším bratrem evakuováni z obleženého Leningradu, zůstal v něm i s matkou. Otec cestou zemřel a Arkadij se dostal do dětského domova. S bratrem se setkal až dost dlouho po ukončení války. Boris absolvoval po válce školu s maturitou a později na Leningradské státní univerzitě fakultu fyziky a mechaniky. Studia ukončil promocí v roce 1955 a začal pracovat na Pulkovské hvězdárně v Leningradě. Společně začali psát v roce 1957. Zejména první knihy byly dobro-

družnými SF romány. Celkem společně napsali dvacet pět románů, jejich nejslavnějším dílem je *Piknik u cesty* (1971), vydávaný také pod názvem *Stalker*. Když v roce 1991 bratr zemřel, v psaní pokračoval pod pseudonymem S. Vitickij. Boris Strugacký podlehl kombinaci zápalu plic a rakoviny krve v pondělí 19. listopadu 2012 v rodném Petrohradu, bylo mu sedmdesát devět let.

Robert Silverberg

Papež šimpanzů

(THE POPE OF THE CHIMPS)

Začátkem minulého měsíce jsme byli spolu s Vendelmansem mezi šimpanzi v jejich areálu sami, když najednou řekl: „Já omdlím.“ Bylo parné květnové ráno, ale na Vendelmansovi nebylo nikdy předtím znát, že by si nezvyklého horka všiml, natož aby jím trpěl. Byl jsem právě zabraný do hovoru s Leem, Mimsy a Mimsinou dcerou Muffin, a Vendelmansovu poznámku jsem zaregistroval, aniž bych s tím něco dělal. Když se člověk s někým intenzivně dorozumívá pomocí znakové řeči, jak to v projektu děláme my, má občas tendenci nevěnovat větší pozornost mluveným slovům.

Ale Leo mi začal ukazovat znak, že je nějaký problém. Otočil jsem se a uviděl jsem Vendelmanse, jak klečí v trávě a lapá po dechu, bledý v obličeji a zbrocený potem. „Špatně –“ dostal ze sebe. „Je mi – hrozně –“

Přivolal jsem pomoc. Gonzo ho uchopil za levou ruku, Kong ho vzal za pravou a, přestože byl mohutný, nějakým způsobem se nám ho podařilo dostat ven z areálu a nahoru na kopec do kanceláří. Tou dobou už si stěžoval na prudké bolesti v zádech a podpaží a mně došlo, že to nebude jenom úpal. Diagnóza přišla do týdne.

Leukémie.

Nasadili mu chemoterapii a hormony. Za deset dní se k projektu vrátil a tvářil se suverénně. „Stabilizovali to,“ tvrdil každému. „Je to v remisi. Zbývá mi možná deset dvacet let, nebo ještě víc. Budu pokračovat v práci.“

Byl ale vyhublý a bledý, ruce se mu třáslly, a mít ho mezi sebou byl hrozný pocit. Sebe možná obelhával, i když jsem o tom měl jisté pochybnosti, ale nikoho z nás neobelhal: pro nás byl memento mori, chodící umrlčí lebka a zkřížené hnáty. Z obecné představy, že vědci berou takové věci méně vážně než kdokoli jiný, viním Hollywood. Není jednoduché vykonávat svou každodenní práci, když máte vedle sebe umírajícího člověka – nebo manželku umírajícího, protože ve vystrašených očích Judy Vendelmansové byl vidět všechny smutek, který on potlačoval. Měla před sebou perspektivu, že nečekaně brzy ztratí milovaného manžela, nedostala čas, aby se s tím vyrovnala, a její bolest se nedala ignorovat. Povaha Vendelmansova umírání byla navíc obzvlášť znepokojivá, protože byl tak velký, robustní a společenský, pravá rabelaisovská postava, a v mrknutí oka se z něho nějakým způsobem stal duch. „Prst boží,“ prohlásil Dave Yost. „Stačí, aby Zeus cukl malíčkem a Hal se scvrkne jako celofán v ohni.“ Vendelmansovi nebylo ještě ani čtyřicet.

Šimpanzi taky něco vytušili.

Někteří, jako například Leo a Ramona, jsou pátá generace ovládající znakovou řeč. Byli vyšlechtěni pro alfa inteligenci a dokážou velice dobře pochytit detaily a nuance. „Skoro jako lidé,“ říkají o nich s oblibou návštěvníci. My to označení rádi nemáme, protože důležité je na šimpanzích právě to, že to lidé nejsou, že představují jiný inteligentní druh. Přesto však vím, jak to lidé myslí. Nejbystřejší ze šimpanzů poznali hned, že s Vendelmansem není něco v pořádku, a začali mít zvláštní

poznámky. „Ten velký shnilý banán,“ řekla Ramona Mimsy, když jsem byl nedaleko. „On se vyprazdňovat,“ řekl mi Leo, když kolem nás Vendelmans klopýtavě přešel. A Gonzo se ho zeptal přímo: „Ty brzy odejít?“

„Odejít“ není šimpanzí eufemismus pro smrt. Z pohledu našich zvířat je to tak, že žádný člověk ještě nikdy nezemřel. Umírají šimpanzi. Lidé odcházejí. Udržovali jsme to na takové bázi od začátku. Nejdřív to ani nebyl úmysl, ale podobné věci se dovedou institucionalizovat. Jako první ze skupiny zemřel Roger Nixon, při automobilové nehodě v prvních letech projektu, dlouho před mým příchodem sem, a evidentně nikdo nechtěl zvířata mást nebo zneklidňovat vysvětlováním toho, co se mu stalo, a tak se nic nevysvětlovalo. Když jsem tady byl druhý nebo třetí rok, Tim Lippinger přišel o život při havárii ski-liftu a znovu se zdálo být jednodušší nezabíhat před nimi do detailů. A v době, kdy před čtyřmi lety zahynul Will Bechstein, když se podělal vrtulník, byla politika jasná: rozhodli jsme se nenahlížet na jeho zmizení ze skupiny jako na smrt, ale jako na pouhý odchod, jako by jenom odešel do důchodu. Šimpanzi samozřejmě smrt chápou. Možná ji dokonce staví na roveň odchodu, jak to naznačuje Gonzova otázka. Ale pokud ano, určitě vidí lidskou smrt jako něco zcela odlišného od smrti šimpanzí – přechod do jiného stavu existence, odjezd vzhůru na ohnivém voze. Yost se domnívá, že lidskou smrt nechápou vůbec, že nás považují za nesmrtelné a že se na nás dívají jako na bohy.

Vendelmans už nepředstírá, že neumírá. Jeho leukemie má očividně rychlý průběh a on je na tom den ode dne fyzicky hůř. Jeho původní přístup, že se vlastně nic neděje, vystřídala jakási mrzutá, vztekklá smířenost. Od propuknutí nemoci uběhly teprve čtyři týdny. Brzy bude muset nastoupit do nemocnice.

A chce říct šimpanzům, že zemře.

„Oni nevědí, že lidé mohou umřít,“ namítl Yost.

„Pak je na čase, aby to zjistili,“ utrhl se Vendelmans. „Proč o nás udržovat spousty mytologických nesmyslů? Proč je nechávat, aby nás měli za bohy? Řekněte jim na rovinu, že zemřu, tak jako zemřeli starý Egbert, Salami a Mortimer.“

„Ale ti všichni zemřeli přirozeně.“

„A já snad neumírám přirozeně?“

Jan strašně znervózněla. „Já myslím stáším. Jejich životní cyklus jasně a pochopitelně dospěl ke konci, oni zemřeli a šimpanzi to pochopili. Zatímco ty –“ Zadrhla se.

„– já umírám zrůdnou a strašlivou smrtí v polovině svého života,“ doplnil za ni Vendelmans. Nato začal kolabovat, ale s obrovským vypětím sil se vzbodil. Jan se rozplakala a cel-

kově to byla nepříjemná scéna, ze které nás nakonec zachránil Vendelmans, když pokračoval: „Pro projekt by mělo mít filozofický význam zjistit, jak šimpanzi reagují na přehodnocení lidské metafyziky. Zpackali jsme všechny šance, které jsme měli, abychom jim pomohli podstatu smrtelnosti pochopit. Já teď navrhuji využít mě, abychom jim ukázali, že pro lidi platí stejné zákony jako pro ně. Že my nejsme bohové.“

Yost dodal: „A že existují bohové, kteří jsou vrtošiví a nepochopitelní a my sami jsme pro ně míň než šimpanzi.“

Vendelmans pokrčil ramený. „To všechno nemusejí slyšet hned. Ale je na čase, aby pochopili, kdo jsme. Nebo spíš je na čase, abychom zjistili, kolik toho už chápou. Použijte mou smrt k tomu, abyste to zjistili. Je to poprvé, co byli v přítomnosti člověka, který skutečně umírá. V ostatních případech, kdy někdo z nás zemřel, to vždy byla nějaká nehoda.“

Christensen se chtěl zeptat: „Hale, řekl jsi jim už něco o–“

„Ne,“ odvětil Vendelmans. „Ovšemže ne. Ani slovo. Ale vidím, že si mezi sebou povídají. Oni to vědí.“

Diskutovali jsme o tom dlouho do noci. Vzhledem k dalekosáhlým důsledkům veškerých změn, které jsme mohli v metafyzickém nastavení našich zvířat přivodit, vyžadovala situace pečlivé zvážení. Tito šimpanzi tady žili desítky let v uzavřeném prostředí a kultura, již si vytvořili, je produktem toho, co jsme se je rozhodli naučit, smíšeného s jejich přirozeností, plus toho, co jsme jim o sobě nebo o nich předali nevědomky. Každý zásadní koncepční materiál, který jim poskytneme, je třeba pozorně zvážit, neboť jeho následky budou nevratné a ti, kteří přijdou do této komunity po nás, budou nemilosrdní, pokud uděláme něco, co bude hloupě předčasné. Jestli je plánem pozorovat komunitu inteligentních primátů po dobu mnoha lidských generací, studovat změny jejich intelektuální kapacity provázející nárůst jejich lingvistických dovedností, musíme si vždy dávat pozor, abychom je nechávali dojít ke zjištěním samotné, a ne si zkeslit data tím, že poskytneme šimpanzům tolik, že to při své současné schopnosti zpracování pojmů nemusí zvládnout.

Na druhou stranu, Vendelmans právě umíral a dával nám dramatickou příležitost zprostředkovat pojem lidské smrtelnosti. Měli jsme nanejvýš týden nebo dva, abychom tu příležitost využili: mohlo se stát, že další šance se naskytne až za celé roky.

„Co vás trápí?“ chtěl vědět Vendelmans.

Yost řekl: „Bojíš se umírání, Hale?“

„Umírání mě rozčiluje. Nebojím se ho; ale jsou věci, které chci ještě udělat, a nedokážu to. Proč se ptáš?“

„Protože z pohledu toho, co zatím víme, šimpanzi vnímají smrt – smrt šimpanze – jako prostou součást velkého cyklu událostí, podobně jako tmu, která přijde po denním světle. Ale lidská smrt pro ně bude jako odhalení, šok. A jestli z tebe nějak vycítí, že se umírání bojíš nebo tě dokonce rozčiluje, kdo ví, jaký dopad to na jejich uvažování může mít?“

„To je přesně ono. *Kdo ví? Já vám nabízím šanci to zjistit!*“ Nakonec jsme těsnou většinou odhlasovali, že Halu Vendelmansovi dovolíme, aby se o svou smrt se šimpanzi podělil. Téměř všichni jsme k tomu měli výhrady. Ale Vendelmans

byl evidentně odhodlaný, že jeho smrt bude užitečná, smysluplná; jedinou možností, jak vůbec dokázal svému osudu čelit, bylo přispět jím tímto způsobem k projektu. A myslím, že nakonec většina z nás hlasovala pro čistě proto, že jsme ho měli rádi.

Upravili jsme si rozpisy, abychom Vendelmansovi umožnili víc kontaktu se zvířaty. Nás je deset, jich padesát; každý z nás má zvláštní oblast, kterou se zabývá – teorie čísel, syntaktické inovace, metafyzické zkoumání, sémiotika, používání nástrojů a tak dál, a pracujeme se šimpanzi, které si sami vybereme, přirozeně v závislosti na měnících se strukturách subtribálních vazeb uvnitř šimpanzí komunity. Ale shodli jsme se na tom, že Vendelmans bude muset svá odhalení nabídnout alfa intelektům – Leovi, Ramoně, Grimskeymu, Alici nebo Attilovi – bez ohledu na aktuální skladbu šimpanzo-lidských dialogů. Například Leo se účastnil rozhovorů s Beth Rankinovou o představě střídání ročních dob. Beth se svého času s Leem víceméně ochotně vzdala ve prospěch Vendelmanse, neboť Leo byl v tomto nepostradatelný. Již dávno jsme zjistili, že všechno důležité je třeba nejdříve oznámit alfům, kteří to následně sdělí ostatním. Chytrý šimpanz toho ví o učení svých hloupějších bratranců víc než ten nejchytrější člověk.

Další den dopoledne vzali Hal a Judy Vendelmansovi Lea, Ramonu a Atillu stranou a měli s nimi dlouhý rozhovor. Já jsem pracoval v jiné části areálu s Gonzem, Mimsy, Muffin a Chumpem, ale občas jsem se podíval přes rameno, abych zjistil, co se děje. Hal vypadal šťastně – jako Mojžíš, který právě sešel z hory po rozhovoru s Bohem. Judy se také snažila vypadat šťastně, pracovala na tom, ale její smutek se neustále dral na povrch: v jednom okamžiku jsem zahlédl, jak se od šimpanzů odvrátila a přitiskla si klouby prstů na zuby, aby to v sobě zadržela.

Leo a Grimskey pak uspořádali konferenci venku u dubového háje. Yost a Charley Damiano ji pozorovali pomocí dalekohledů, ale moc toho nepochopili. Když šimpanzi hovoří znakovou řečí mezi sebou, dávají si na modifikovaných gestech mnohem méně záležet, než když hovoří s námi. Zatím stále nevíme, jestli to značí vývoj zvláštního mezišimpanzího slangu určeného k tomu, abychom mu nerozuměli, nebo je to jen projev šimpanzího spoléhání na doplňkové neverbální způsoby komunikace, ale zůstává faktem, že porozumět znakové řeči, kterou používají mezi sebou, nám dělá problémy, obzvlášť v té podobě, kterou používají alfové. Kromě toho Leo a Grimskey neustále chodili mezi stromy a vraceli se ven, jako by snad věděli, že je pozorujeme, a nechtěli, abychom odposlouchávali. Téhož dne o něco později měly stejné shromáždění Ramona a Alice. Nyní muselo být do odhalení zasvěceno všech pět našich alf.

Zpráva se nějakým způsobem začala šířit mezi ostatními.

Nepodařilo se nám pozorovat předávání pojmu jako takové. Zato jsme si všimli, že další den se začalo Vendelmansovi dostávat víc pozornosti, než bylo normální. Když se pohyboval po areálu – pomalu a s viditelnými obtížemi – tvořily se kolem něho skupinky šimpanzů. Gonzo a Chump, kteří se celé měsíce hašteřili, najednou stáli vedle sebe a pozorně si Vendel-

manse prohlíželi. Cikorka, normálně plachá, s ním proti svým zvyklostem zavedla rozhovor – o zralosti jablek na stromě, ohlásil Vendelmans. Shem a Saun, malá dvojčata Anny Livie, vylezla po Vendelmansovi nahoru a posadila se mu na ramena.

„Chtějí zjistit, jaký umírající bůh ve skutečnosti je,“ pravil tiše Yost.

„Ale podívej se tam,“ upozornila Jane Mortonová.

Judy Vendelmansová měla také doprovod: Mimsy, Muffin, Claudia, Bustera a Konga.

Ohromeně na ni hleděli, s očima dokořán a nataženými rty, a někteří vyfukovali bublinky slin.

„Oni si myslí, že umírá taky?“ podivila se Beth.

Yost zavrtěl hlavou. „Nejspíš ne. Vidí, že po tělesné stránce nemá žádné problémy. Ale vnímají vibrace smutku, vibrace smrti.“

„Máme důvod domnívat se, že vědí o tom, že Hal je partner Judy?“ zeptal se Christensen.

„O to nejde,“ uvažoval Yost. „Poznají, že je rozrušená. A to je zajímavé, i když nemohou vědět, proč by Judy měla být rozrušenější než kdokoli z nás ostatních.“

„A tamhle jsou další záhady,“ ukázal jsem na louku. Grimsky tam stál sám a o něčem přemýšlel. Je ze šimpanzů nejstarší, má šedivou srst, plešatí, je to myslitel. Je tady téměř od začátku, více než třicet let, a za tu dobu uniklo jeho pozornosti jen velice málo.

Daleko nalevo, ve stínu mohutného buku, stál Leo, podobně zabraný do osamělé meditace. Je mu dvacet a je to alfa samec komunity, nejsilnější a zdaleka nejinteligentnější. Bylo zvláštní vidět ty dva v jejich izolovaných zónách. Vypadali jako nějaké vzdálené hlídky, sochy z Velikonočního ostrova, ztracené v soukromém zasnění.

„Filozofové,“ zašeptal Yost.

Včera už Vendelmans zůstal v nemocnici nadobro. Než odjel, rozloučil se s každým z padesáti šimpanzů, dokonce i s mláďaty. Během uplynulého týdne se výrazně změnil; je jenom svůj stín, slabý a vyčerpaný. Podle toho, co říká Judy, mu zbývá už jenom několik týdnů života.

Judy si vzala dovolenou a nejspíš se vrátí až po Halově smrti. Zajímalo by mě, co si o jejím „odchodu“ a výsledném návratu budou myslet šimpanzi.

Leo se jí prý zeptal, jestli také umírá.

Ted se třeba situace vrátí k normálu.

Christensen se mě dnes ráno zeptal: „Všiml sis, že to vypadá, jako by se snažili vtáhnout pojem smrti do každého rozhovoru, který s nimi v těchto dnech vedeš?“

Přikývl jsem. „Mimsy se mě onehdy zeptala, jestli měsíc umírá, když vyjde slunce, a slunce umírá, když vyjde měsíc. Tolik to připomínalo běžnou primitivní metaforu, že mi to nejdřív ani nedošlo. Ale Mimsy je moc mladá na to, aby používala metafory tak lehce, a není nijak zvlášť bystrá. Starší o umírání určitě hodně mluví a ono se to šíří.“

„Cikorka se mnou odčítala,“ řekl Christensen. „Povzdechla

si: *‘Ty vzít pět, dva zemřít, mít tři.‘* Později to dala do rovnice: *‘Tři zemřít jeden výsledek dva.‘*“

Ostatní hlásili podobné věci. Přesto žádné ze zvířat nemluvalo o Vendelmansovi a o tom, co s ním bude, ani se na smrt nebo umírání otevřeně nevyptávala. Jestli se nám to dařilo vnímat správně, vytlačila celou záležitost do metaforických odboček. To samo o sobě ukazovalo na silnou posedlost. Podobně jako většina posedlých se snažili skrýt, co je nejvíce zajímavé, a nejspíš si mysleli, že to dělají dobře. Není jejich chyba, že dokážeme vytušit, co se jim děje v hlavě. Jsou to koneckonců jenom šimpanzi – a nám se občas stává, že si to musíme znovu a znovu připomínat.

Pořádají schůzky na druhé straně dubového háje, kde teče malý potok. Zdá se, že nejvíce hovoří Leo a Grimsky. Ostatní se shromažďují kolem a během těchto projevů velice tiše sedí. Skupiny tvoří deset až třicet šimpanzů. Nedaří se nám zjistit, o čem se baví, i když představu samozřejmě máme. Pokaždé, když se k takovému shromáždění přiblíží někdo z nás, šimpanzi se velice nenápadně rozdělí na tři nebo čtyři samostatné skupinky a tváří se nesmírně nevinně: „Jen jsme si zašli na čerstvý vzduch, šéfe.“

Charley Damiano chce do háje nastražit štenici. Jenže jak chcete špehovat skupinu, která se dorozumívá pouze znakovou řečí? Kamery se nedají schovat tak snadno jako mikrofony.

Děláme s dalekohledy, co můžeme. Ale to málo, co se nám podařilo odpozorovat, je nepochopitelné. Šimpanzí znaky, které používají, jsou ještě méně patrné a nejasnější než ty, které jsme viděli předtím. Vypadá to, jako by při těchto schůzkách používali pig-latin, double-talk nebo nějaký úplně nový a soukromý jazyk.

Zítřejší dva technici, aby nám pomohli umístit do háje kamery.

Hal Vendelmans zemřel včera v noci. Podle Judy, která telefonovala Davu Yostovi, to v samotném závěru bylo velice poklidné. Lehké vysvobození. Yost a já jsme to hned po snídani oznámili alfa šimpanzům. Žádné eufemismy, pouze holou zprávu. Ramona vydala několik houkavých zvuků a vypadalo to, že se každým okamžikem rozpláče, ale byla jediná, kdo budit dojem citového rozrušení. Leo mi věnoval dlouhý, pronikavý pohled, ve kterém byl téměř určitě soucit, a pak mě velice pevně objal. Grimsky se pomalu vzdálil a zdálo se, že hovoří sám se sebou znaky z toho nového systému. Ted to vypadá, že se v dubovém háji schází shromáždění, první po více než týdnu.

Kamery jsou na místě. I když se nám nepodaří nové znaky rozluštit, můžeme je alespoň nahrát a dát je analyzovat počítači, než jim začneme rozumět.

Právě jsme si pustili první nahrávky ze shromáždění v háji, ale nemůžu říct, že bychom věděli o mnoho víc než předtím.

Jedním z důvodů je to, že hned na začátku šimpanzi vyřadili z činnosti dvě kamery. Attila si jich všiml a poslal nahoru do korun stromů Gonza a Claudia, aby je strhli. Předpokládám, že zbývající kamery zůstaly nepovšimnuty; ale ať už to byla náhoda nebo dáblská vychytralost, šimpanzi se rozmístili takovým způsobem, že žádná z kamer neměla čistý výhled. Přesto se nám podařilo zaznamenat několik Leových prohlášení a několik živých rozhovorů mezi Alicí a Annou Liviou. Mluvíly směsicí standardních znaků a nových, ale zjistili jsme, že bez chápání kontextu je pro nás nemožné vygenerovat jakoukoli sekvenci významů. Zbloudilé znaky jako „košile“, „klobouk“, „člověk“, „změna“ a „banánová muška“, proložené nerozlučitelnými bláboly, *jako by* dávaly nějaký smysl, ale nikdo si není jistý jaký. Nepostřehli jsme žádnou zmínku o Halu Vendelmansovi ani žádné přímé odkazy na smrt. Je možné, že jsme úplně vedle, pokud jde o význam toho všeho.

Anebo možná ne. Podařilo se nám kodifikovat některé nové znaky a dnes odpoledne jsem se zeptal Ramony, co jeden z nich znamená. Ošívala se, houkala a tvářila se nešťastně – a nejenom proto, že jsem po ní chtěl těžký abstraktní úkol, jakým je dát definici. Byla znepokojená. Pohledem kolem sebe hledala Lea, a když ho uviděla, dala mu znamení. Přiskákal a Ramonu odstrčil. Potom mi začal říkat, jak jsem moudrý, dobrý a laskavý. Je možná génius, ale i geniální šimpanz je pořád jenom šimpanz a já jsem mu řekl, že mě všechny ty jeho lichotky neošálily. Pak jsem se ho zeptal, co znamená ten nový znak.

„Vyskočit vysoko přijít znovu,“ ukázal Leo.

Jednoduchá šimpanzí fráze označující zábavu a dovádění? Zpočátku jsem si to myslel, stejně jako mnoho mých kolegů. Ale Dave Yost řekl: „Tak proč se Ramona tolik bránila to definovat?“

„Definování pro ně není jednoduché,“ připomněla Beth Rankinová.

„Ramona patří k pěti nejinteligentnějším. Má na to schopnosti. Obzvláště tehdy, když se ten znak dá definovat použitím čtyř jiných zavedených znaků, jak to následně udělal Leo.“

„Kam tím míříš, Dave?“ zeptal jsem se.

Yost řekl: „*Vyskočit vysoko přijít znovu*“ by se mohlo týkat hry, kterou s oblibou hrají, ale mohl by to být také eschatologický odkaz, posvátný projev, metaforický způsob, jak hovořit o smrti a vzkříšení, ne?“

Mick Falkenburg ze sebe pohrdavě vyrazil vzduch. „Ježíši, Dave, ze všech potrhých jezuitských kravin –“

„Myslíš?“

„Možná jsi ve svých analýzách občas příliš rafinovaný,“ prohlásil Falkenburg. „Chceš říct, že tihle šimpanzi mají teologii?“

„Chci říct, že u nich možná vzniká náboženství,“ odvětil Yost.

Je to možné?

Občas se stává, že vedle těchto zvířat ztrácíme perspektivu, jak to naznačil Mick, a přeceníme jejich inteligenci, ale myslím, že stejně často je podceňujeme.

Vyskočit vysoko přijít znovu.

Vrtá mi to hlavou. Tajný posvátný projev? Šimpanzí teologie? Víra v život po smrti? Náboženství?

Šimpanzi vědí, že lidé mají soustavu rituálů a víry, které říkají náboženství, ale jak moc to doopravdy chápou, je těžké říct. Dave Yost ten koncept při svých metafyzických diskusích s Leem a některými dalšími alfami představil už dávno. Načrtl hierarchii, která začínala Bohem a sestupovala dolů přes lidi a šimpanze ke psům a kočkám a dál ke hmyzu a žábám, aby šimpanzům umožnil vytvořit si určitý obrázek o velkém řetězci života. Brouky, žáby, kočky a psy znali od pohledu, ale chtěli po Davovi, aby jim ukázal Boha, a on byl nucen jim říct, že Bůh ve skutečnosti není hmatatelný a dosažitelný, nýbrž žije vysoko nad námi, i když svou podstatou prostupuje všechno. Pochybuji, že z toho pochopili hodně. Leo, jehož bystrý a zkoumavý intelekt nám soustavně přináší nové poznatky, po Yostovi chtěl, aby vysvětlil, jak s Bohem hovoříme a jak hovoří Bůh s námi, když tady nikde není, aby znakoval, a Yost odpověděl, že máme takovou věc, které se říká náboženství, a je to systém pro komunikaci s Bohem. A u toho skončil, už poměrně dávno.

Teď dáváme bedlivý pozor na jakékoli náznaky, že se mezi našimi tlupami vyvíjí náboženské vědomí. Dokonce i posměváčci – Mick Falkenburg a do jisté míry Beth a Charley Damiano – jsou ve střehu. Jedním ze základních smyslů tohoto projektu je koneckonců dosáhnout pochopení toho, jak se prvním hominidům podařilo překročit intelektuální hranici, která, jak si s oblibou myslíme, odděluje zvířata od lidí. Nemůžeme zrekonstruovat skupinu australopitéků a studovat je; ale *můžeme* pozorovat, jak šimpanzi, kterým byl dán dar jazyka, budují kvazi-pralidskou společnost, a pravděpodobně nedosáhneme ničeho, co by mělo blíž k cestování časem do minulosti, než je toto. Spolu s Yostem se domníváme, a Burt Christensen si to myslet začíná, že jsme neúmyslně probudili vědomí božského, nadpřirozené síly, kterou je třeba uctívat, když jsme jim umožnili spatřit, že jejich bohy – nás – může srazit k zemi a zabít nějaká ještě vyšší moc.

Důkazy jsou prozatím chabé. Pozornost věnovaná Vendelmansovi a Judy; osamělá meditace Lea a Grimsyho; početná shromáždění v háji; prudce zrychlené používání znakové řeči při komunikaci mezi šimpanzi při těchto shromážděních; potenciálně eschatologický odkaz, který podle našeho názoru vidíme ve znaku, jenž Leo přeložil jako „vyskočit vysoko přijít znovu.“ To je všechno. Těm z nás, kteří to chceme interpretovat jako základy náboženské víry, to podle všeho ukazuje, co chceme vidět; zbytku to všechno připadá jako shoda okolností a produkt fantazie. Problém je, že máme co do činění s inteligencí jinou než lidskou a musíme být opatrní, abychom jí nevnucovali vlastní myšlenkové konstrukty. Nikdy nemůžeme mít jistotu, jestli vycházíme z hodnotového systému, který se aspoň trochu podobá tomu šimpanzímu. Přirozené nejasnosti gramatiky znakové řeči, již musíme používat, záležitost komplikují. Vezměte jako příklad výraz „banánová muška“, který použil Leo při proslovu – kázání? – v dubovém háji a vzpomeňte si na to, že Ramona se zmínila o nemocném Vendelmansovi jako o „shnilém banánu.“ Jenže pokud vezmeme *mušku* jako odkaz na létání, dalo by se spojení „banán muška“ považovat za metaforické označení pro Vendelmansovo vzetí na nebesa. Pokud přistoupíme na to, že řeč byla skutečně o muškách, Leo patrně myslel rod *Drosophila*, který se živí rozkládajícím se ovocem, takže by mohlo jít o metaforu pro rozklad těla po smrti.